

הודאת הפוגע – משמעות ההלכתית

בבית הדין העוסק בפגיעות מיניות, ישנם מקרים רבים בהם החשוד מודה בפגיעה, המציאות מלמדת שכאשר מציגים בפני הפוגע עובדות ברורות, גם אם התקבלו שלא בפניו, הוא נוטה להודות במעשיו, מסיבות מגוונות.

לעיתים ההפללה העצמית נעשית כחלק מאסטרטגיית הגנה, כגון כאשר אדם מודה במעשה מסוים אך טוען שהדבר נעשה בהסכמה, במטרה להפחית את חומרת האשמה נגדו. במקרים אחרים, ההודאה נובעת מלחץ נפשי או חיצוני המופעל על החשוד.

בנוסף ישנה הודאה הבאה ממניע אמיתי, מתוך חרטה אמיתית ורצון כנה לעבור תהליך של תשובה, כאשר ההודאה היא חלק בלתי נפרד מתיקון דרכיו. המציאות מלמדת שכאשר מציגים בפני הפוגע עובדות ברורות, גם אם התקבלו שלא בפניו, הוא נוטה להודות במעשיו. השאלה – האם ניתן לקבל הודאה כזו? האם יש לה תוקף הלכתי?

העיקרון המנחה לסוגיה זו נמצא בדברי רבא במסכת סנהדרין (ט ע"ב):

אדם קרוב אצל עצמו, ואין אדם משים עצמו רשע.

קביעה זו מעניקה לאדם חסינות מפני הפללה עצמית. אולם, הראשונים נחלקו בשאלת היקף העיקרון ויישומו בבית הדין.

שיטת רש"י – עדות קרוב פסולה

לפי רש"י, מאחר שהתורה פוסלת קרובים מלהעיד זה על זה, וכל אדם קרוב אצל עצמו יותר מכל קרוב אחר, הרי שעדותו של אדם על עצמו פסולה מעיקרא. וזה לשונו:

אין אדם נפסל לעדות בהודאת פיו, דאדם קרוב אצל עצמו, הלכך אין אדם יכול לשום עצמו רשע, כלומר על עדות עצמו אינו נעשה רשע, שהרי תורה פסלה קרוב לעדות.

אין מדובר בשאלת מהימנות או אמינות, אלא בפגם מבני בעצם הרעיון של עדות עצמית – היא אינה עדות כלל.

שיטת הרמב"ם – חשש לפגיעה עצמית

הרמב"ם מציג שני יסודות מרכזיים: ראשית, מדובר בגזרת הכתוב שאינה ניתנת לערעור. שנית, הוא מספק הסבר פסיכולוגי כי קיים חשש שההודאה נובעת ממצב נפשי מעורער, מדיכאון או מנטייה אובדנית, וזה לשונו:

גזירת הכתוב היא שאין ממיתין בית דין ולא מלקין את האדם בהודאת פיו, אלא על פי שנים עדים. וזה שהרג יהושע עכן ודוד לגר עמלקי בהודאת פיהם הוראת שעה היתה או דין מלכות היה, אבל הסנהדרין אין ממיתין ולא מלקין המודה בעבירה שמא נטרפה דעתו בדבר זה, שמא מן העמלין מרי נפש הוא המחכים למות שתוקעין החרבות בבטנם ומשליכין עצמן מעל הגגות, שמא כך זה יבא ויאמר דבר שלא עשה כדי שיהרג, וכללו של דבר גזירת מלך היא.⁶⁶

לפי הרמב"ם, אם אדם מעיד על עצמו שביצע פשע, יש להניח שמצבו הנפשי מעורער, ושהוא מחפש למעשה דרך עקיפה לפגוע בעצמו באמצעות מערכת המשפט. חשוב להדגיש שלפי הרמב"ם, זה הוא פסול

---

66. סנהדרין פי"ח ה"ו

מהותי. הודאת בעל דין אינה קבילה, משום שהיא מעוררת חשד ממשי למצוקה נפשית.

מדברי הרמב"ם ניתן להסיק כי הדין "אין אדם משים עצמו רשע" חל רק כאשר אדם מודה בכוונה תחילה ומודע לכך שהוא מפליל את עצמו. אולם, אם ההפללה העצמית נעשית בהיסח הדעת, או כאשר האדם מעיד על עצמו מתוך אמונה מוטעית שהוא צודק בדין, דבריו עשויים להתקבל⁶⁷. ולכן בהלכות מלווה ולווה ביחס למקרה שבו אדם טוען טענה המפלילה אותו בעצמו, כמו למשל שהוא מודה שלקח רבית או שטוען שיש לפסול שטר מסוים כמזויף. הרמב"ם פוסק כי במקרים כאלה, למרות שמדובר בטענה של אדם המפלילה אותו, היא מתקבלת. הסיבה לכך היא שמטרת טענתו אינה לפגוע בעצמו אלא להרוויח מהטענה, ולכן אין סיבה שלא לקבל את דבריו.

שיטת הרדב"ז – לאדם אין בעלות על גופו

הרדב"ז (רבי דוד בן זמרא) מוסיף הסבר חדש:

לפי שאין נפשו של אדם קניינו אלא קנין הקדוש ברוך הוא, שנאמר 'הנפשות לי הנה' (יחזקאל י"ח) הילכך לא תועיל הודאתו בדבר שאינו שלו ... וכי היכי דאין אדם רשאי להרוג את עצמו כן אין אדם רשאי להודות על עצמו שעשה עבירה שחייב עליה מיתה לפי שאין נפשו קניינו.⁶⁸

נפש האדם אינה קניינו הפרטי אלא קניין הקב"ה, ועל כן אין לו זכות או סמכות להודות על עבירה המסכנת את נפשו. בכך, הרדב"ז קושר את דין הפללה עצמית לאיסור התאבדות ופגיעה עצמית – כשם שאסור לאדם לפגוע פיזית בגופו, כך אסור לו לפגוע משפטית בנפשו באמצעות

67. לכאורה, לפי הרמב"ם, כאשר אין אפשרות מעשית להעניש את המודה בעונש מוות או מלקות (כגון בזמן הזה שאין דיינים סמוכים), היה ניתן לקבל את הודאתו, אולם, הרמב"ם מדגיש שמדובר בגזרת מלך שמתקיימת תמיד.

68. הל' סנהדרין פי"ח ה"ו ד"ה גזירת הכתוב

הודאה. הבחנה חשובה בדברי הרדב"ז נוגעת להבדל בין ממון לנפשות: בעוד שממונו של האדם הוא בבעלותו, ולכן הודאתו בענייני ממון תקפה ("הודאת בעל דין כמאה עדים דמי"), נפשו אינה קניינו, ולכן אין להודאתו בענייני נפשות ועבירות חמורות כל תוקף⁶⁹. וכעין זאת כתב הר"י מיגאש (ס' קפו) שאין לאדם נאמנות בהודאה המביאה אותו לחיוב מיתה או מלקות, כיוון שהתורה אסרה על האדם לצער את עצמו.

אם כן לפי גישתו של רש"י, הפסול בהפללה עצמית מוגבל לדיני עדות ופסלות, ועקרונית ניתן לקבל הודאה במעשי עבירה. מאידך, לפי הרמב"ם והרדב"ז, קיימת בעיה מהותית בקבלת הודאה המפלילה את האדם, הן מחשש למצב נפשי לא יציב והן מפאת העובדה שנפשו של אדם אינה קניינו.⁷⁰

הודאה ממניע חיובי

דיון חשוב בסוגיית ההפללה העצמית נמצא בדברי המשנה במסכת כריתות (י"ב ע"א) העוסקת בקורבן חטאת. שם מובאת מחלוקת בין רבי מאיר וחכמים במקרה שבו שנים מעידים על אדם שאכל חלב, אך הוא עצמו טוען שלא אכל או אף טוען שאכל חלב במזיד. רבי מאיר מחייבו בקרבן חטאת על סמך עדותם, בטענה:

אם הביאוהו שנים למיתה חמורה, לא יביאוהו לקרבן הקל?!

חכמים חולקים ומבארים: מה אם ירצה לומר 'מזיד הייתי', ונפטר⁷¹

---

69. למעשה, יסוד שיטתו של הרדב"ז מופיע כבר בדברי הרמב"ם עצמו בהלכות רוצח (פ"א ה"ד) "ומוזהרין בית דין שלא ליקח כופר מן הרוצח ואפילו נתן כל ממון שבעולם ואפילו רצה גואל הדם לפטרו שאין נפשו של זה הנהרג קנין גואל הדם אלא קנין הקדוש ברוך הוא, שנאמר (במדבר ל"ה, ל"א) ולא תקחו כופר לנפש רוצח".

70. יש לצרף גם את דעתו של המשנה למלך (הלכות מלוה ולוה פרק ד הלכה ו) אשר סובר כי ניתן לחייב אדם ע"פ הודאת עצמו כאשר להודאה מצטרפת אומדנה שאכן הודאתו נכונה.

71. אם נאמין לעדים שהוא אכל חלב בשוגג הוא יתחייב קרבן, וכשאומר מזיד הייתי – פטור מקרבן.

לדעת חכמים, כפי שנפסק להלכה, אדם נאמן להעיד על עצמו שאכל חלב במזיד, ובכך הוא פוטר עצמו מחיוב קורבן חטאת. מדבריהם נראה שאין פגם בהודאה שאוכל חלב במזיד, אע"פ שבכך הוא משים עצמו רשע. הגמרא מבארת יסוד דברי חכמים על פי הכלל "אדם נאמן על עצמו כמאה עדים". התוספות (כריתות י"ב ע"א) שואלים מדוע אנו מאמינים לטענת האדם "מזיד הייתי", הרי לפי הכלל "אין אדם משים עצמו רשע", לכאורה לא ניתן לקבל את דבריו. בתירוץ, התוספות מעלים חילוק עקרוני: כאשר הפללת האדם את עצמו נעשית לצורך פסילת עצמו לעדות, אין הוא נאמן, אולם כל זאת כאשר הוא מכוון לפסול עצמו אך אם ישנה תועלת אחרת הנובעת מהודאתו כדוגמת המקרה שבמשנה, שבו הוא אינו רוצה להכניס חולין לעזרה, הרי שהוא נאמן גם אם בטענתו הוא משים עצמו רשע. וכך כתבו התוספות:

ואף על גב דלא משוי איניש נפשיה רשיעא כדאמר (סנהדרין דף ט גבי פלוני רבעני דאינו נאמן משום דאין אדם משים עצמו רשע, היינו ליפסל נפשיה לא מהימן, אבל אי אמר מזיד אכלתי חלב מהימן, דאומר מתכוין לטובה שאינו רוצה להביא חולין בעזרה⁷².

72. לשיטת התוספות ישנו הבדל בין הפללה עצמית שבה האדם מנסה לערער את מעמדו ואינו נאמן, לבין מצבים שבהם טענתו היא לטובה, מתוך רצון להימנע מעבירה או לשמור על תקינות פעולתו, ואז דבריו מתקבלים. מדברי הרמב"ם משתמע כי יש לחלק בין הפללה עצמית שנעשית מתוך מצוקה או רצון לפגוע בעצמו, לבין הפללה עצמית שנעשית מתוך מניע הגיוני לקבלת תועלת או הסבר לגיטימי. וכן במקור נוסף הרמב"ם בהלכות מלווה ולווה פרק יד מביא מקרה שבו אדם טוען טענה המפלילה אותו בעצמו, כמו למשל שהוא מודה שלקח רבית או שטוען שיש לפסול שטר מסוים כמזויף. הרמב"ם פוסק כי במקרים כאלה, למרות שמדובר בטענה של אדם המפלילה אותו, היא מתקבלת. הסיבה לכך היא שמטרת טענתו אינה לפגוע בעצמו אלא להרוויח מהטענה, ולכן אין סיבה שלא לקבל את דבריו.

הרשב"א בתשובה (ה"ב ס' רלא) פוסק באופן מפורש שבדיני ממון אדם רשאי לטעון טענה המפלילה אותו, ואין לדחות את דבריו בגלל הכלל "אין אדם משים עצמו רשע". הרשב"א מביא דוגמאות של תביעות ממון שבהן האדם יכול לטעון כל טענה, אף אם הוא הופך עצמו לרשע בדבריו: "אין הדבר אמור אלא לענין עדות

דיון רחב בשאלה זו מופיע על רקע פולמוס חידוש הסמיכה שהתנהל בין מהר"י בי רב לבין מהרלב"ח. אחד הנושאים שבהם נחלקו היה, האם ניתן להעניש אדם על פי הודאתו העצמית כחלק מתהליך של תשובה וכפרה. מהרלב"ח טען שאין כל דרך להעניש אדם על פי הודאתו בלבד. לדבריו, אפילו אם בית הדין מחליט להלקותו כבקשתו, אין בכך ממש, וגם מעונש הכרת הוא אינו נפטר. זאת משום שהודאתו נחשבת כהפללה עצמית, ולא ניתן לבסס עליה הליך משפטי מחייב.

לעומתו, מהר"י בי רב טען שאם חוטא מגיע מיוזמתו לבית הדין, מודה במעשיו ומבקש להיענש, יש לקבל את דבריו. הוא סבר כי במקרה כזה, הודאתו אינה בגדר "השמת עצמו רשע", אלא היא חלק מתהליך הכפרה, בדומה להקרבת קורבן בימי המקדש. לשיטתו, יש להלקותו על פי הודאתו, וכך ייפטר מן העונש החמור של כרת.

כך עולה גם מתשובתו של רב נטרונאי גאון (שו"ת גאוני מזרח ומערב, סימן רנ"א). שם כתב הגאון שאם אדם בא לבית הדין ומתוודה כחלק מתהליך של חרטה ורצון לכפר על עוונותיו, יש להלקותו והלקאה זו נחשבת כתהליך לקורבן שהיה מביא בזמן שבית המקדש קיים. רב נטרונאי מבחין בין עבירות החייבות מיתות בית דין, שבהן חל הכלל "אין אדם משים עצמו רשע", לבין עבירות שעונשן הוא כרת. לדבריו, בעבירות שעונשן כרת, אין מניעה לקבל את הודאתו של החוטא ולהסדיר את כפרתו במלקות. כך, למשל, אם אדם מודה בחילול שבת, באכילת חלה בטומאה, או בעבירות דומות, יש לראות את הודאתו לא כהפללה עצמית אלא כצעד בתהליך תשובה.

שאדם קרוב אצל עצמו... אבל לגבי תביעות ממון, ודאי משביעו בכל דבר שיתחייב לו ממון".

ועיין סמ"ג ל"ת קצג שחולק ולדבריו אין לקבל טענותיו של הנתבע כי הכלל תקף גם לטענות בעל דין אף שאינן נאמרות כעדות.

הריב"ש (סימן רפא) כתב בנוגע לחוטא עם עריות, שהודה על מעשיו:

יען הודה זה מעצמו, והוא בא במסורת הברית, ומדעתו ומרצונו מקבל עליו את הדין, וציית דינא, ומתחרט לפשעו - ראוי לקבלו ושלא לדחותו בשתי ידיים, ושיקבל העונש בסתר ובצנעה לפני ג' או ארבעה או לכל היותר בפני עשרה... כך גם ראוי לכל דיין שתהיה כוונתו לשם שמים, כדי להוכיח לא כדי לבייש ולהכלים.

בנוסף, לפי הרשב"ש (הרב שלמה בן שמעון דוראן), העיקרון "אין אדם משים עצמו רשע" מוגבל אך ורק לתחום פסולי העדות. לדעתו, אדם אינו יכול להעיד על עצמו שהוא רשע ובכך לפסול את עצמו מלהעיד. אולם, בכל הנוגע להודאה על מעשי עבירה, אין בעיה לקבל את דבריו, וזה לשונו:

מה שנזכר בגמרא 'אין אדם משים עצמו רשע' הוא לענין עדות בלחוד, דהתורה אמרה אל תשת ידך עם רשע... אבל במי שהודה על עצמו שעבר עבירה לא משמע מהכא שאין עונשים אותו.⁷³

לסיכום, כאשר בית הדין מתרשם שישנו רצון אמיתי של הפוגע לתקן ולשוב בתשובה, ניתן להסתמך על הודאתו שהרי הודאתו מהווה כלי לתיקון ולא רק אמצעי להפללתו.

קבלת הודאה עקב צורך השעה

הרמב"ם בהלכות סנהדרין (פרק י"ח, הלכה ו') דן בכלל "אין אדם משים עצמו רשע" ומביא לדוגמה את מעשיהם של יהושע בן נון ודוד המלך, שהוציאו להורג את עכן וגר העמלקי בהתאמה, על פי הודאתם בלבד. הוא מבהיר שפעולות אלו נעשו כהוראת שעה, ולא כדין תורה רגיל. כאשר השעה דורשת פעולה דחופה לצורך תיקון החברה או הגנה על הציבור, ניתן

---

73. שו"ת רשב"ש ס' תקלא-תקלב הוא אף דוחה את דעת החולקים: "ומה שאמרת שכל התלמוד הוא מלא מזה דאין אדם משים עצמו רשע, למה אינך יודע לפני מי אתה מדבר? שהרי כל אותן הלכות לא נזכרו אלא לענין עדות."

להסתמך על הודאת פוגע ואף להענישו, בתנאי שהדבר נעשה מתוך הכרה בצורך המיוחד שבמצב זה. רעיון זה מופיע גם בפסיקותיהם של ראשונים נוספים.

הרשב"א בתשובה פסק שבית דין רשאי להעניש פושעים בגופם ובממונם, אפילו על סמך עדויות שאינן כשרות מדין תורה, כגון עדות קרובים או אישה, ואף על פי הודאה עצמית, אם הדבר נדרש לצורך תיקון המדינה והחברה⁷⁴. גם הכל"בו פסק שניתן להעניש נואף על סמך הודאתו והודאת האישה שנאפה עמו⁷⁵. הרא"ש בתשובה התיר להעניש בגוף ובממון אלמנה שהתעברה מגוי על פי הודאתה, אף שבהיעדר עדים כשרים לא היה בסיס הלכתי מובהק לכך, מתוך שיקול דעת של צורך השעה⁷⁶.

פסקי ראשונים אלו עולים בקנה אחד עם דברי השולחן ערוך (חושן משפט, סימן ב', סעיף א'), שקבע כי "כל בית דין, אפילו אינם סמוכים בארץ ישראל, אם רואים שהעם פרוצים בעבירות, דנים מיתה, ממון או שאר עונשים, אפילו ללא עדות גמורה".

---

74. שו"ת הרשב"א ח"ד ס' שיא

75. כל בו ס' קלו

76. כלל יח ס' יג